

Normális és patológiás fejlődés csecsemő és gyermekkorban

előadó: Mihocsa Ildikó

SE AOK

Klinikai Szakpszichológusi Intézet

M. Mahler munkássága

M. Mahler (1897-1985): a szeparáció-individuáció útja

- elméletének alapgondolata: a világrajövetel nem esik egybe az ember gyerek „pszichológiai megszületésével”. Ez egy hosszú folyamat, amely
- a szeparáció –elkülönülés, elhatárolódás
- az individuáció = autonóm pszichés funkciók (észlelés, memória, realitás vizsgálat) kialakulását jelenti
- Végcélja: az internalizált szelf reprezentációk és tárgy reprezentációk kialakulása
- A fejlődés előfutárai: a normál autizmus és a normál szimbiotikus fázis

1. a. Autisztikus fázis

- - alvásszerű állapot, a primordiális reflexek (szopás, fogás dominálnak), ingerbarrierrel védekeznek a túlingerléssel szemben
- - a primer nárcizmus korszaka
- - akkor zárul amikor a csecsemő nyitja a külvilág felé (a percepció útján, a kellemes emlékek révén a védekezés kezd eltűnni)

b.Szibiotikus fázis

- - anya-gyermek kettős omnipotenciája jellemzi. A 2 tenzió csökkentő eljárásai nem különülnek el. Az anya reprezentációval közös határ téves képzete jellemzi
- - én-nem én, külső-belső fokozatosan érzékelődik
- - 2 hónapos kortól kezd kialakulni a szükséglet kielégítő tárgynak a homályos tudata

Szimbiotikus fázis jellemzői

- - fontos a mozgó arc percepciója, ennek emlékezete váltja ki a nem specifikus *szociális mosolyt*
- - *a szelf érzés magját* a gyerek belső szenzációi képezik. Ekörül alakul az identitás érzés.
- - *az ego periferiális gyűrűje* szolgál arra hogy a szelf a külvilágtól elkülönüljön
- - a diád 2 pólusa polarizálja a folyamatokat

Szimbiózis (folytatás)

- - a kettős vonatkozási rendszerekből alakuló struktúrák olyan keretet képeznek amihez minden későbbi élményt viszonyítani kell
- - a protektív rendszerek biztosítják a gyerek testének védelmét az orál-szadisztikus tendenciáktól (4-5 hó: testi én kialakulása)
- - normál szimbiózisban: egyre többet investál a gyermek perceptuálisan és affektív a külvilágból jövő ingerekbe (6 hó: aktív exploráció)
- - memória szigetek alakulnak, jó-rossz kezd elkülönülni
- - ősbizalom kialakulása : feltétele: a tartó, gondozó, holding és az illeszkedő viselkedés amit a gyerek átvesz mint kapcsolati mintázatot

2. Gyakorló fázis (6-1,5)

- - mindenhatónak képzelem magát, a nácizmus tetőfoka
- - játékos explorációja a világnak + funkció gyakorlás történik (azok felé a tárgyak felé fordul érdeklődéssel amelyeket az anya közvetít (átmeneti tárgy))
- - 3 teljesítmény: testi elkülönülés, specifikus kapcsolat kialakulása az anyával, az autonóm ego kialakulása
- - olykor visszatér, tankol, emocionális „tüzelőanyaggal” töltökezik (először igényli a testi érintést, később elég a szem kontaktus). Fontos az anya elérhetősége. Az elhagyó anya rossz reprezentációt szül, ami a hasítás megjelenését eredményezi
- - a hangulat emelkedett
- - megkapaszkodás- leválás dinamikája, ennek végtelen szekvenciája képezi az ambivalencia alapját, egyben összefüggésbe hozható az individuáció félelmével
-

3. Újraaközeledés (2 éves korig)

- - az előző fázisban még a nárcisztikus ellátás igénye dominált
- - a gyakorló fázis egyensúlya felbomlik, (a tankolás típusú interakciókat a reunió, az intim testi kontaktus akaratlagos keresése vagy elutasítása váltja fel
- - a kommunikáció a szimbolikus nyelvvel gazdagodik
- - anya kettős jelentése: újból igényli az anyával való kontaktust, de a reunió vágya konfliktusba kerül az elnyelési félelemmel.
- A követés- elkerülés ambivalenciája a szeretett tárgy elvesztésének félelmét is tükrözi, ez akkor csillapul ha a szeretett tárgyat sikerül internalizálni.
- - feltétele az anya érzelmi hozzáférhetősége, a megfelelő távolság kialakulása
- - az újraaközeledést a szülővel való identifikáció oldja meg
- - apával való identifikáció is szükséges, a szabályok és követelmények internalizációja érdekében

4. Individuáció konszolidációja

- 2 feladat:
- - ***én konstancia***= individualitás kialakulása (internalizálja a szülői követelményeket, kialakul a felettes-én)
- - ***érzelmi tárgy-konstancia*** kialakulása (távol lévő szeretett tárgy reprezentációjának fenntartása)
- - **a tárgy hűség**= a szeretett tárgyat nem utasítja el és nem cseréli fel könnyedén, ha nem biztosít kielégülést, hanem fennmarad a tárgy iránti vágyakozás akkor is ha nincs jelen

Tárgyállandóság kialakulásának feltételei

- - szükséges a jó és rossz tárgyrepresentációk fúziója, integrációja (lásd: Kernberg)
- - a hűség hiánya oki kapcsolatban van a hasítással, az integráció hiányával, ezek meghaladása teszi lehetővé a függőleges tagolódást: id-ego-szuper- ego rendszer kialakulást.
- *Az idealizált anya kép a felettes én részévé válik és mint vágykép és segítő él tovább.*
- *- a permanencia kialakulásban fontos a magas arousal szintű kontaktus*

tárgykapcsolati elméleti kutatók (E. Erikson, H. Kohut)

- **Erik Erikson** (1902-1994: én pszichológus, egyike a legolvasottabb és legbefolyásosabb szerzőknek)
- „Gyermekkor és társadalom” főleg egészséges gyermekekkel foglalkozott
- - Freud pszicho-biológiáját pszicho-szociális síkkal egészíti ki.
- - azt hangsúlyozza amit a **társadalom ad a gyermeknek, ami életben tartja, kielégíti szükségleteit és bevezeti a kultúrába.**

Erikson fejlődésmodellje

- Fejlődésmodelljében a társadalmi normák és a biológiai késztetések közti interakcióknak tulajdonít fontos szerepet
- 8 fejlődési szakaszt különít el = egyben életszakaszok is, amelyek a **CSECSEMŐ** és gondozó, ill. adás-kapás tapasztalatai alapján szerveződnek
- Életszakaszok (krízisek)
- - ősbizalom kialakulása = *alapvető képesség a dolgok befogadására és elfogadására*
- - *önállóság a szégyennel és kétellyel szemben*
- - *kezdeményezés- bűntudat (ödipális szakasz)*

Erikson fejlődési szakaszai

- - szorgalom-kisebbségi érzés (latencia)
- - identitás tudat kialakulása a szerep zavarral szemben (*ez a legismertebb*)
- - bensőségesség- elszigetelődés (fiatal felnőttkor)
- - alkotóerő- megrekedés (gyermek nevelés)
- - én integritás-kétségbeesés- öregedés

Heinz Kohut szelf- pszichológiája (1923-1981)

- Freud fejlődéselmélete nem választható el a nárcizmustól (primér / auto-erotikus/, hetero-erotikus és másodlagos)
- - már a Bp.-i Iskola : a nárcizmusnak csak egy része szállja meg a saját ént, másik része kifelé, a tárgyra irányul
- - Freud: az az egészséges aki szeretni és dolgozni tud
- Kohut nárcisztikus tárgyválasztásról beszél
- Nála nemcsak a szeretni és dolgozni tudás a fontos, hanem az is hogy az ember legyen képes örülni is és legyen büszke erre a képességére
- - enélkül a benső életkedv nélkül a győzelem üres.
- *(a kiváltságról szőtt nárcisztikus képzelgések izgalmat váltanak ki. Ez az önmagunk szeretete, mások által. De ez ne legyen ellentétben a mások szeretetével).*

Kohut elméletének előfeltételei

- Kohut megfigyelte hogy a nárcisztikus számára nagyon is fontos a másik: meg akarja hódítani
- *-2 élményt keres a másikban:*
- a) a figyelmet és érdeklődést: a másik engedje őt megnyilvánulni, nem szakítja félbe, lecsillapítja (terápiás kapcsolatban)
- b) a terápiás kapcsolaton kívül az olyan kapcsolat élménye is fontos amely egy ideális, hatalmas személyhez fűzi, aki által ő maga is erős és hatalmas,

Az egészséges nárcizmus kialakulásának feltételei:

- - 1. ahhoz hogy egészséges nárcizmus alakuljon ki, a másinak tükröznie kell a P önbecsülését, a kitartás képességét (mivelhogy a nagyzolás révén nem képes tartós erőfeszítésre)
- - tükrözni kell a gyermek spontán életerejét is, helyeselni nagyságát
- - 2. másrészt a gyermek kerüljön kapcsolatba „hatalmas” emberekkel, akikkel össze tud olvadni.
- - legvégén hagyni belemerülni önmaguk önfeledt örömébe
- Nem kell konfrontálni, ha már elég erős az én, önmaga fogja észrevenni túlzásait. Létrejön az átalakító internalizálás.

Kohut fejlődésmodellje

- - gyermek születéskor szelf nélkül indul
- - a szelf nem ösztönnyomásra fejlődik mint Freudnál
- - a szelf kezdetleges tárgyai: az idealizált szülőkép
- - maga a szelf is kezdetleges= potenciális szelf-mag: ez a grandiózus szelf
- (aszerint fog fejlődni hogy a szülő megengedi hogy idealizálja a gyermek, egyben ő is elfogadóan tükrözi a gyermek grandiozitását
- - az én egyre erősebbé válik

Az én erő kialakulása

Kohut elmélete szerint

- -3. grandiozitás módosul: az átalakító internalizáció révén
- - a) az onnipotens tárgyba való beleolvadást felváltja a szeretettek iránti lelkessedés
- - b) a grandiózus szelfet a jogos eredményeken alapuló önértékelés és önbizalom váltja fel
- *A nárcizmus egy életen át fennmarad. A kohézió fenntartása érdekében szelf-tárgyakra mindig is szükségünk lesz*

Terápiás konzekvenciák:

- A terápiában 3 féle szelf-tárgy áttételre hívja fel a figyelmet:
- 1. a tükröző áttét: P igénye hogy a T tükrözze őt vissza, ami által ő valóságosabbnak fogja megélni magát(= a Winnicott féle „befogadó környezet”)
- 2. eszményítő áttét: a P a T-t hatalmasként fogja fel, ezáltal önmagát is erősnek fogja érezni
- 2. alter-ego vagy iker áttét: a P azután sóvárog hogy ő ugyanolyan jelentékeny legyen mint a T.
- Mind a 3 áttételben a T a P szelf kiterjesztése
- A P uralja a T-t
- P mélyen elmerül ezekben az áttétekben, aminek következtében kifejlődik az életerő

A modern újraértelmezők: Kernberg

- Kernberg a modern pszichoanalízis egyetlen rendszerezője
- Integrálta a 3 nagy irányzatot: Freud elméletét, az Észak Amerikai én pszichológiai rendszereket (Mahler, Jacobson, Kohut) és a brit tárgykapcsolati iskolák eredményeit.
- Klein modelljéből elismerte:
- - a korai kapcsolatok fontosságát, a pregenitális és genitális konfliktusok folytonosságát, az agresszió szerepét, a hasítás és projektív identifikáció koncepcióját
- Elmozdította a fejlődés útját az intrapszichés jelenségektől az interperszonális jelenségek felé
- Rájött arra hogy a különböző elméletek kiegészítik egymást

Kernberg én fejlődési modellje

- **1. feladat: az énkép elkülönülése a tárgyképtől (határvonal kialakulása). Tisztázódjon, mi van kívül és mi belül?**
- **Hogyan?- az én bázisát kizárólag *a jó élmények képviselik.***
- **A primitív hárítások (projekció, hasítás) következtében a *negatív élmények kívülre* kerülnek. A projekció miatt a fantázia és valóság összemosódik, annál inkább mert a fragmentált résztárgyak projekciója az áttétek gyors felcserélődését eredményezik.**
- ***Ezért a terápiában fontos állandóan elemezni az áttéteket .***

Kernberg én fejlődési modellje2

- **2 feladat: a hasítás leküzdése: a jó-rossz élmények egyesülnek az egész tárgy percepciója révén. Hevességük csökken. Egyre kevésbé van szükség a hasítás bevetésére.**
- **3 feladat: a neurotikus szint elérése.**
- **Integráció, ambivalencia erősödnek, az intenzív érzések csökkenése által.**
- **A késztetések és hárítások közötti konfliktusok megszilárdulnak, de variáltabb hárítások alkalmazására kerül sor.**

Kernberg módosított terápiája

- - **aktívabbá tenni a kapcsolatot**
- - **folyamatos áttétel elemzés (a korai kapcsolati mintázatok hamar megjelennek a terápiás térben)**
- - **P számára a T fenyegető, intenzív védekezések jelennek meg. Mindezzel konfrontálni a páciensst**

A Kohut –Kernberg vita

- **Kernberg: megmaradt Freud ösztönelmélete mellett.**
- - a központi dinamika: harc a szeretet és gyűlölet között
- - ezek megjelennek az áttételekben
- - cél: értelmezni az ellenséges érzületeket hogy integráltabb tárgykapcsolatok fejlődjenek ki.

A Kohut- Kernberg vita2

- Kohut
- - az ember cselekedeteinek központi motivációja hogy szeretné megvédeni
- önbecsülését
- - tehát az emberek elsősorban az én-szerveződésért és önkifejezésért harcolnak.
- Cél: T tükrözze a P én-élményét, az én erősödése érdekében

D. Stern munkássága

- 1985-ben megjelent első könyve mérföldkövet jelentett az én-fejlődés kezdeti fejlődéslélektani megközelítésében
- Modelljében 4 szelférzetet különít el, mindegyikhez egy-egy viszonyítási tartományt társítva.
- 1. Felbukkanó (bontakozó szelf)
- - kezdetben, az első 2 hónapban a test érzetet tapasztalja, az ún. amodális percepció mentén
- - a globális percepciót az amodális percepció mellett az ún. „ vitalitás affektusok” tapasztalata képezi: ezeknek formájuk van, mint elöntöttség, crescendo, kitörés, elreppenés, stb.

Stern megkülönbözteti a kategorikus affektusokat is

- a felbukkanó szelfet továbbá a konstrukciós folyamatok is formálják (asszimiláció, akkomodáció, tanulás)

Stern fejlődéselméletének fázisai

- **2. Szelfmag-érzetek (2-9 hónap)**
- **4 szelf tapasztalat alkotja:**
- **2a) a szelf működése annak érzete hogy a cselekvés a sajátja, egyben motoros tervek formájában manifesztálódik: 3 tapasztalatból épül fel: az akarat (hatóérzet) érzete, 2b) a koherencia, 2c) emocionális tapasztalatok elemi kontrolljának kialakulása és 2d) a szelf történetek tapasztalata, amely motoros, perceptuális és affektus emlékezetből épül fel. (tehát az ún. „epizodikus emlékezet” révén struktúrállódik.**
- **- a csecsemő elvárásokat (általánosított epizódokat épít ki) az interakciók során**

Stern: fejlődési fázisok (folytatás2)

- **3.Szubjektív szelf-érzet (9-18 hó): felfedezi hogy tudata van és annak tartalmi megoszthatóak (korábban nem létezett valódi szelférzet és annak mással való megosztása)**
- **Preverbálisan ez 3 formában mutatkozik**
- **- közös figyelmi fókus (tudatos figyelmi megosztás)**
- **- megosztott szándék**
- **- megosztott affektív állapot**
- **A saját szubjektív állapot az interszubjektív kapcsolat által alakul**

Stern fejlődési fázisai 3

- **4. A verbális (narratív) szelf: a tapasztalat elmondhatóvá válik, megjelenik a narratív emlékezet.**
- - szemben a megélt, tapasztalati nonverbális szelf-el, a nyelv révén kialakul az objektív, konceptualizált, reflektív szelf.
- - a verbális kapcsolatot felhasználva az anyával való kapcsolat gazdagodik a közös jelentések révén
- - de a nyelv megjelenése révén lehetővé válik a valóság torzítása (a tapasztalattal ellentmondó elvárások hozhatók létre, a valóság „ átíródik”)
- - korral a nyelv stabil marad, a tapasztalat elhalványul

Stern megfigyelései és az idegtudományok

- **Damasio** (1999) munkássága nyomán úgy tűnik hogy a neurológiai struktúrákban fellépő fejlődési változások megértése a szelf-fejlődés hasonló szakaszaira utal.
- - pl. Stern bontakozó szelfje összehasonlítható az elsőrendű neuronális térképekkel
- - a másodrendű neuronális térképeket az agy magasabb rendű pályái hozzák létre, ami analóg viszonyban van Stern szelfmagjával
- - a harmadik fázis ami a kiterjedt tudattal foglalkozik, illeszkedik Stern szubjektív szelf fogalmához

Terápiás konzekvenciák

- Stern nem a nem tapasztalati mentális struktúrákra fókuszál, hanem a tudatosan vagy tudattalanul megélt tapasztalatokat helyezi az előtérbe, azok összes gazdag aspektusának (emóciók, viselkedések, érzetek) szubjektív integrációját.
- - a bontakozó pillanatok azok különböző esemény reprezentációk, forgatókönyvek, az együtt-létek egy módjának a sémája
- - ezek aktivációi egy-egy tanulási folyamatot hoznak létre
- - mind kívülről, mind belülről a tapasztalat módosulhat (pl. álmodozás vagy intenzív érzelmi készenlét állapotában a régi emlékmaradvány"struktúrák újraaktiválódhatnak és ezáltal

Stern megfigyelései és a pszichoanalitikus metapszichológia további revíziójának lehetőségei

- - az utóbbi 2 évtized memória kutatásai szerint a memória rendszer legalább kettős természetű, amelyet 2 független neurológiai rendszer támogat:
- - 1. az önéletrajzi emlékezet (amely részben tudatos (explicit), reflektív, akaratlagos, deklaratív)
- - 2. implicit memória (nem tudatos, elsősorban kapcsolati és érzelmi tapasztalatokat kódol. Tartalmazza a procedurális memóriát is)
- Terápiában az implicit kapcsolati tudás kerül az előtérbe, az áttétel másodlagossá válik